

Yohanna Katanacho*

Nazareth

A szeretet kultúrájában mindenkit szívesen látunk, hogy ebben az országban éljen

Biblikateológiai megfontolások
a Józsué 2,1–21-hez**

Keresztyén vagyok, az Ószövetséget pedig, amelyet a zsidó hagyomány „Tanach”-nak is nevez, keresztyén szemszögből olvasom. Én kiváltképpen palesztin keresztyénként olvasom, és valamennyien, akik kezükbe veszik, egy meghatározott háttérrel és meghatározott perspektívából olvassák. Zsidó szomszédaimnál nem szokás az ószövetségi zsidó iratokat Jézus Krisztussal kapcsolatba hozni, viszont számomra ez nagyon is fontos. Nekem ez a teológiai megközelítem.

A hermeneutikai megközelítés is a sajátom. Figyelmet fordítok a szöveg történeti értelmezésére, de úgy hiszem, hogy a szöveg végső formája az, ahol a legjobban megragadom annak értelmét. Jelentése megfog, ugyanakkor a jelentést a saját kontextusom révén magyarázom.

Ha a Józsué könyvével foglalkozom, közelebbről a nagyobb egészet igyekszem felvetíteni, majd ezután összpontosítok a részletekre.¹ A nagyobb egész

* Dr. Yohanna Katanacho lelkész, izraeli állampolgárságú palesztin. Jelenleg a Nazareth Evangelical College biblikus professzora és dékánja, a Christian and Missionary Alliance hivatalos szolgálattevője.

** Az itt közölt írás egy beszélgetésre épül, amelyet szerzőnk az *Ökumenische Rundschau* folyóirat szerkesztőjével, Barbara Rudolphfal folytatott 2022. október 22-én. Előadás formájában eredetileg egy műhelymunka során hangzott el a Jordániai és Szentföldi Evangélikus-Lutheránus Egyház, illetve az Evangelische Kirche Rheinland (Rajnavidéki Evangélikus Egyház) szimpóziumán. Magyar nyelvre való átültetésének és közzétételének engedélyezését az *Ökumenische Rundschau* folyóirat szerkesztőségének köszönhetjük. A fordítás forrása: In der Kultur der Liebe sind alle willkommen, in diesem Land zu leben. Biblisch-theologische Überlegungen zu Josua 2,1–21. In: *Ökumenische Rundschau* 72 (2023/1), 77–84.

¹ E tanulmányhoz ld.: Kroeger, Catherine Clark – Evans, Mary J. (eds.): *The IVP Women's Bible Commentary*. InterVarsity Press, Downers Grove, Illinois 2002. Kuhn, Michael F.: *Finding Hagar: God's Pursuit of a Runaway*. Langham Creative Projects, Carlisle, Cumbria 2019. Noble, John T.: *A Place for Hagar's Son: Ishmael as a Case Study in the Priestly Tradition*. Fortress Press, Minneapolis, MN 2016. Tribble, Phyllis – Russel, Letty M.: *Hagar, Sarah and Their Children. Jewish, Christian, and Muslim Perspectives*. Westminster John Knox Press, Louisville, KY 2013. Wiley, Tatha: *Paul and the Gentile Women: Reframing Galatians*. Continuum, New York, NY 2005. Cat J. Zavis:

abból áll, hogy a Bibliát nem egyszerre írták, hanem lassanként növekedett. Ami az első nagyobb egységet illeti, egyes tudósok „kilenc könyvről” beszélnek, vagyis „Enneateukhosz”-ról: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, azaz az országba való bevonulásról szóló négy könyv; ezeket a Deuteronomium követi, majd ezután sorakozik az országba való bevonulás utáni időről szóló négy könyv: Józsué, Bírák, Sámuel és Királyok (a héber hagyomány alapján Sámuel 1. és 2. könyve egynek tekintendők; hasonlóképpen a Királyok 1. és 2. könyve is, a Ruth könyve pedig a Bírák része, mivel ugyanabba az időszakra illeszkedik). E kilenc könyv tehát egy egységet képez, amelynek a Deuteronomium a középpontja. Az országtémának pedig a szövetség magva. A teljes eszme, amely az országra vonatkozik, a nagy egész, a szövetség. Ha pedig e kilenc könyv befejezésére tekintünk – a film végére, ha úgy tetszik –, akkor a száműzöttek tűnnek szemünk elé. Ez a távlat. Ezeket a könyveket nem kívánom például a Dávid vagy Salamon szemszögéből szemlélni, vagyis nem a hatalommal bíró emberek szemszögéből, akik az ország feletti ellenőrzést gyakorolják. E kilenc könyvet azoknak az embereknek a szemszögéből kívánom szemlélni, akik száműzetésben élnek, akik szenvednek, mivel megszegtek a szövetséget és elvesztették országukat.

Amint én látom, ez a nagyobb teológiai egész a könyvek bevezetőjével, a teremtéssel van kapcsolatban. Nagy jelentőséggel bír ez az ókori Kelet kontextusában, mivel a teremtésről szóló felfogás három kategóriával áll kapcsolatban: rend, nem rend és rendtelenség. A nem rend a föld Isten általi teremtésének megkezdése előtt állt fenn; a rend az Isten teremtésének és akaratának megfelelő rendezettségnek az ideje; a rendtelenség pedig az az idő, amelyben az emberiség engedetlen lett Istennel szemben, amikor eljött az özönvíz és mindent elpusztított. Hasonló gondolat érvényes az országra. Az országban is fennáll a nem rend, a rend és a rendtelenség. A száműzetés az a rendtelenség, amelyben az emberek megszegtek a szövetséget, a szövetség pedig az a rend és mód, ahogyan Isten akaratára elrendezi a valóságot, s ahogyan a teremtésben elrendezte a világot. A rendnek ez a valósága összekapcsolódik a teremtés egyik jelentős alakjával, nevezetesen Ádámmal. Ádám neve több ízben is megjelenik a nemzeti táblázatok elején. A Genézis könyvének elején és a kilenc könyvben végig Ádámnak és utódainak bukását láthatjuk. A könyvek tehát Ádám bukásával kezdődnek és a száműzetésben végződnek.

A könyvek második egysége szintén Ádámmal kezdődik, tudniillik a Krónikák két könyvében (1,1). Ezek lényegében a száműzetésből való visszatérés történetéről szólnak, illetve a száműzetésből való visszatérés reménységéről. A számű-

zetésből való visszatérés nem teljesül be egészen, mivel valami még hiányzik. Nincs meg a múlt dicsősége. Az összes próféta, Esdrás, Nehémiás és így tovább új birodalomról beszél.

Harmadszor: Ádámot Lukács evangéliuma említi a nagyobb egészben. Lukács tehát ismét említi Ádámot és összekapcsolja Krisztussal, s eközben egy harmadik történetet ad Isten népének. Ádámnak e harmadik története beágyazódik a kilenc könyv történetébe és a krónikák történetébe.

Amikor Józsué könyvét olvasom, ez a látásmód teológiai elfogultságomból fakadóan befolyásol engem. Látom Krisztust és azokat az eseményeket, amelyek elvezetnek Krisztushoz. Ezen túlmenően látok valamit, amit én sokhangúságnak nevezek. A sokhangúság felismerése abból fakad, hogy a szövegből nem csupán egy hangot hallok ki. Több hangot is lehet hallani, s ezek párbeszédet folytatnak egymással. Némelyek zsidó hangok lehetnek, mások keresztyének, vannak ókorbeliek és végül újtestamentumbeliek. A szövegben az összes hang megszólal: szól a szövegben, szól a szöveghez, mivel a szöveget a magam elfogultságával olvasom.

A magam kontextuális elfogultsága abból fakad, hogy palesztinként olyan országban élek, ahova a legkülönbözőbb emberek érkeztek, és az Isten nevében arra használják az ótestamentumi történeteket, hogy elvitassák gyökereim és létem legitimitását. Olykor válaszolok is erre, mivel nem szeretném, hogy a szöveg olvasata alapján kiűzzenek az országból. Az efféle hangok azt az érzést ébresztik fel bennem, hogy nem ide tartozom, hogy idegen vagyok. Miért a palesztinokkal művelik ezt, és miért nem a zsidókkal? Vagy: miért a palesztinokkal művelik ezt, és nem a németekkel? Miért emelnek ki engem elmarasztalólag mint palesztint, holott Krisztus híve vagyok? Isten népe tagjának és olyan személynek számítok, aki a királyság örököse. Amikor ezt az olvasatot akarják rám erőszakolni, kiszorítottnak érzem magam.

Mindezek elmondása után rátérek az ország kérdésére. A sokhangú vita közepette milyen lehetőségei vannak az embernek ebben az országban?

Az első lehetőség az elüldözés, a második a lerombolás, a harmadik az áttérés, a negyedik pedig a beolvadás (egy közösség egybeterelése az egy Isten hitére). Ezt a négy lehetőséget találjuk a Szentírásban. Az pedig, hogy a multikulturalitás lehetne egy ötödik opció, igen vitatott. Ez a kérdés annak a bibliai kánon körüli vitának a részét képezi, amelyet az ország vonatkozásában folytatunk. Az országot elfoglalta Ábrahám, az országot elfoglalta azután Józsué, majd pedig elfoglalta Krisztus. A Kánon nagy egészében csupán egy útja létezik a honfoglalásnak. Ezt az Ezékiel 33,23–29-ben látjuk világosan (az ország Istené). Ama vitát, hogy ez mit jelentsen, felöleli a Biblia. A pogányokról és Izrael népéről folyó vitának több szempontja is létezik. Az Ászáf-féle szempont szerint a népeket meg kell

semmisíteni. A Kórah-féle szempont szerint a népeket be kell vonni és integrálni kell. Van Salamonunk (más népekkel való együttélés), van Ezsdrásunk (elválás más népek asszonyaitól). A korszakoknak megfelelően a Biblia nem egyetlen, hanem több hangot szólaltat meg. Tehát nemcsak egy, hanem több hang szólal meg a korszakoknak megfelelően, ugyanúgy, ahogyan mi is hivatkozunk a népekre.

Az eddigiek háttérül szolgáltak ahhoz, hogy megérkezzem Józsué könyve 2. fejezetének szövegéhez. Olvasóként az érdekel, hogy vannak-e a Bibliában másodrangú polgárok. És amennyiben vannak a Bibliában másodrangú polgárok, akkor azt kérdezem: miért vannak? Kérdezem továbbá: kik és milyenek ők? Vajon Isten erre a sorsra rendelte volna őket? Ha Ráhábra tekintek, kérdeznem kell: másodrangú vagy pedig elsőrangú polgár volt-e? És miért volt egyik vagy másik?

A szent iratok olvasása közben sok példa tűnt elém. Például a Gen 12,5 alapján Ábrahám más nemzetiségű embereket is magával hozott Kánaánba. Mózes is hozott magával más nemzetiségű embereket (Ex 12,38), feleségül vett egy keni nőt (Bír 1,16), az országban pedig együtt éltek a keniakkal. Dávid és Salamon korában sok volt az országban a külföldi. A Biblia arról tudósít a 2Krón 2,17–18-ban, hogy Salamon számba vette az idegeneket és megállapította: 153 600 fő nem Izráelből származott; 70 000-et teherhordónak, 80 000-et a hegyekbe kőfejtőnek, 3600-at pedig felügyelőnek állított be közülük. Ez is felveti a kérdést, hogy vannak-e másodrendű polgárok, s hogy vajon Isten mit gondol felőlük? És azt is, hogy Hágár lehet-e példa reájuk nézve? Nekem úgy tűnik, hogy e sokhangú képből a Biblia emberei különböző formában éltek meg a másodrendű polgári állapot valóságát.

Ráháb az áruulás megtestesítője, mivel elárulta saját népét. A Zsidókhoz írt levélben a hit hősei között látjuk, viszont a kánaániták a népük árulójaként emlegetnék, mivel külső kémeket bízott arra, hogy elfoglalják országukat és városukat.

A Ráháb-modell érdekes a mai helyzetben, mivel az izraeli palesztin nőket arra bátorítják, hogy lépjenek be az izraeli hadsereg kötelékébe, és arra biztatják őket, hogy Izráel állam részeként integrálódjanak. Ha ezt megteszik, akkor a többi arab, például az egyiptomi, a szíriai vagy a libanoni árulóknak tekinti őket. Ha ezt nem teszik meg, akkor a helybeli zsidó lakosság tekinti őket árulóknak, mivel ők azt szeretnék, hogy elvárásuknak megfelelően jó állampolgárok legyenek.

Néhány évvel ezelőtt különös példával szembesülhettünk egy ortodox pap, Gábrriel személyében. Ő így szólt: nem arab vagyok, hanem arám. Megpróbálta letagadni saját népi hovatartozását és arra biztatta a keresztyéneket, hogy csatlakozzanak az izraeli hadsereghez. Ez a pap hősnek számított a zsidó nép előtt.

Maga is Netanjahu támogatta, találkozott vele és pénzt adott neki. Az arab népeség előtt viszont áruló volt. Ez a Ráháb-modellhez hasonló példa.

Amint én látom, a második a gibeoni modell. Józsué könyvében a gibeoniak megállapodnak Józsuéval. Őket nem üldözték el az országból, viszont cserébe elvileg készek voltak arra, hogy alábbvaló munkát vállaljanak, mint például favágást, kőfaragást, vízfordást és egyebeket. Izrael államban sok palesztin állampolgár végez alacsony besorolású tevékenységet. És van egy sor olyan hivatás, amelyhez nincs hozzáférésük. Számomra a gibeoni modell nem követni való. Népemet nem bátorítanám arra, hogy olyanok legyenek, mint a gibeoniak, és a 21. században alacsony rendű munkahelyen dolgozzanak és rámondják: „Ez Isten akarata.”

A harmadik modell a Ruthé. Ő ugyan jó moábita, viszont népe elátkozott, hiszen a moábita utódokat tíz nemzedékre visszamenőleg átok sújtja, vagyis Ruth kultúrája, származása nem igazán elismert és elfogadott. Őt viszont egyénként integrálták. Van egy történet egy Hebron környéki palesztinról, aki elvesztette a mezejét. Elhatározta, hogy zsidóvá lesz. Betért a zsidóságba és telepessé lett. Ez igaz történet, az újságok is írtak róla. Telepesként vissza tudta szerezni a mezejét. Két év múltán a jesiva általi elfogadás nyomán áttért státust nyert, és jogot kapott ahhoz, hogy földet szerezzen. Ezt a modellt nem kívánom keresztyéneknek ajánlani, mondván: térjetez át a zsidóságra, és meglesz a saját mezőtök.

A negyedik modellt a Kórah és Ászáf fiai közötti vitában látom. Ászáf írta a 73-tól 83-ig terjedő zsoltárokat, valamint az 50. zsoltárt. Kórah írta a 42-től 49-ig, illetve a 84-től 89-ig terjedő zsoltárokat. Ászáf nézete szerint a pogány népek ellenségek, Isten akarata pedig az, hogy megsemmisüljenek. Isten ítéletre vonja őket, hogy majd a Messiás talpa alatt nyalják a port, amint ezt a 2., illetve a 72. zsoltár írja. A népek a Messiás lába alá vettetnek. Viszont a Kórah-zsoltárok perspektívája más. Ezek csupán kétszer említik az élő Istent (יְהוָה) a Zsoltárok könyvében. Egyszer a gyűjtemény elején, a 42. zsoltárban, és egyszer a 84.-ben, a második gyűjtemény elején. Mit jelent ez? A Kórah-zsoltárok hite alapján Isten a teremtés Istene, nem csupán Izraelé. Szándékuk szerint minden teremtmény Isten oltalma alatt él. Az ellenség megsemmisítése helyett az ellenségeskedést kívánják megsemmisíteni. Hogy ez miként valósul meg a Kórah-zsoltárokbán? A 72. zsoltár utolsó verse, amely egy utóirat, így hangzik: „Itt végződnék Dávidnak, Isai fiának az imádságai.” Ez zavarba ejtő: miért fejeződik be a Dávid imádságait felölelő könyv a 72. zsoltárral, majd miért tér vissza egy Dávidnak tulajdonított imádság a 86. zsoltárnál? Ez azt sugallja a tudósoknak, hogy itt nem hibával van dolgunk, hanem szándékossággal. A zsoltárokból szereplő dávidi alak nem csupán király, aki népeket pusztít el, hanem egy szenvedő szolga is. A 3., 4., 5., 6. és a további zsoltárok mind úgy szólnak Dávidról, mint aki szenvedő ember.

A 86. zsoltárban a kórahiták végül nem hatalmas királyként, hanem szenvedő szolgaként mutatják be Dávidot. Ebben a zsoltárban, ahol szegény és nélkülöző ember, nem imádkozik a népek pusztulásáért. Azért imádkozik, hogy Isten irgalma mindenkire kiterjedjen, aki az ő nevét segítségül hívja. Azért imádkozik, hogy eljöjjenek Jeruzsálembe az ÚR színe elé. Imádságát a Seol mélyéből, a halál birodalmából tárja Isten elé. A zsoltár olvasása rendjén megértjük, hogy a kórahiták úgy ábrázolják a sír mélyét, a halál megszgyéjét megjárta Dávidot, mint aki a népekért imádkozik, majd erre a 87. zsoltárban válaszolnak. A 87. zsoltár nem Dávid városának nevezi Jeruzsálemet, hanem Isten városának. Mármost itt találjuk a multikulturalitást, a népek tagjait, akik Jeruzsálemben születtek. Ez a második születés megtapasztalása a Sionon, mivel a második születés az Ótestamentumban a 87. zsoltárban történik meg. Viszont nem állja meg a helyét az evangélikások értelmezése, amely szerint egyéni születéstapasztalással van dolgunk. Itt új kultúra, új tér születéstapasztalásának vagyunk tanúi. Az új kultúra és az új tér véget vet az ellenségeskedésnek, és eközben Jeruzsálem az Isten városává lesz. A születéstapasztalás pedig abból áll, hogy az emberek kétszer születnek meg. Megszületnek Egyiptomban, a filiszteusok országában vagy más országokban, és aztán újra megszületnek a Sionon.

Miután felvázoltuk a multikulturalitás tablóját, visszatérünk Ráhábhoz. Fontos megértenünk, hogy amikor Józsué belépett az országba, több fontos dolog is történt, mielőtt Ráhábbal találkozott volna. A fontos dolgok egyike az, hogy a nép a Jordánon való átkelésre készül. A Jordánon azonban nem a maguk erejével kelnek át. Isten választja szét a vizet. Nyilvánvaló, hogy előttük megy a szövetség ládája. Isten pedig így szól: az országba az én jelenlétem és az én hatalmam által léptek be, nem a magatok ereje és hatalma által, mivel szövetségem népe vagytok. A következőkben körül kell metélnedniük, még ha ez katonai öngyilkossággal is egyenlő, ugyanis Dina és Sikem történetéből tudjuk (Gen 34), hogy Sikem és az egész város úgy vesztett csatát, hogy körülmetélkedtek, és fájdalmak kínozták őket. Itt azonban Isten szólítja fel a népet, hogy vessék alá magukat a körülmetélkezésnek – a katonák is mind. Az időpont a legrosszabb. Az ok viszont az, hogy az országba való bevonulás nem katonai művelet, hanem a szövetség vonzata. A Józsué 5,13–14-ben ezt kérdezi Józsué a seregek vezérétől: „Közénk tartozol, vagy ellenségeinkhez? Az pedig így felelt: Nem, én az ÚR seregének a vezére vagyok...” Ő az ÚR mellett van, nem az egyik vagy a másik etnikai csoport mellett.

E valóságnak és a Bírák könyvének fényében fennáll egyrészt a katonai kapcsolódás, másrészt pedig a szövetségi viszony. Az első kiemelkedő hely, ahol a Biblia a szövetségről beszél, az Exodus 19–23. fejezete, amely magában foglalja a Tízparancsolatot. A második kiemelkedő hely a Deuteronomium 5. része. Végül

pedig a Deuteronomiumban fordul elő a legfontosabb parancsolat, a szövetség vonatkozásában a magvak magva, a שְׁמַע יִשְׂרָאֵל: „Halld meg Izráel: az ÚR, a mi Istenünk, egyedül az ÚR! Szeresd azért az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes erődből!” (Deut 6,4–5) Ez itt a legfontosabb parancsolat a szövetségben, a kilenc könyvben és az egész szakaszban. Annak nyomán pedig, amint ezt a szövetséget keresztyén szempontból feldolgozták és magyarázták, egy a jelentése: Istent szeretni azt is jelenti, hogy embertársamat is szeretem.

Engem ez elvezet egy javaslatához, amely kívül áll a Biblián, vagy legalábbis túl tekint azon az öt magyarázaton, amelyet eddig bemutatam. Az országról szóló eddigi öt magyarázat ugyanis vallásos meggyőződésben gyökerezik. Ha vannak muszlimok és ateisták, nekik nincs joguk, hogy ebben az országban éljenek. Ahhoz JHVH-t kell tisztelniük. Azt mondanám, hogy az Újtestamentum tanításában, ahol Jézus a samáriai asszonnyal beszél, a szeretet nyelve jut kifejezésre, amely megengedi, s amely nekünk, keresztyéneknek megengedi, részünkről kéri, hogy azon a földön, amelyen élünk, muszlimokat, ateistákat, buddhistákat, bárkik is lennének, szívesen fogadjunk. Ez a kultúra pedig összeegyeztethető az olyan prédikációkkal, amelyek a szövetségekötés témáját választják.

Amint már mondtam, minden szöveg sokhangú magyarázatot eredményezhet. Az én következtetésem teológiai, nem pedig exegetikai következtetés. A teljes Írás keresztyén szemlélése. Zsidók, muszlimok, keresztyének, ateisták valamennyien szívesen látottak („willkommen“), hogy ebben az országban éljenek. Nem másodrangú, hanem elsőrangú polgárokként. Mert a szeretet civilizációja, amit Jézus alapított, ezt kéri. Keresztyén emberként teológiailag kívánom olvasni az Ótestamentumot. A szeretet szemszögéből kívánom olvasni, nem pedig kizáró etnocentrikus szemszögéből.

Magát Jézust is másodrendű polgárként kezelték. A Római Birodalomban nem feszítették keresztre az elsőrendű polgárokat, a rómaiakat. Jézus viszont a kereszten halt meg. Ő a szeretet üzenetét hozta az országba, egy új kultúrát, a szeretet és az irgalmasság kultúráját, ezzel pedig arra hívta fel embereket, hogy mint egyenlők járuljanak Istenhez. Próféta hangunk miatt olykor fontos a szenvedést vállalnunk azért, hogy a kultúra eme válfaját életbe ültethessük. Magától ez nem fog eljönni. Olyan időkben vagyunk próféták, amikor abban gyakoroltatnak minket, hogy kölcsönösen gyűlöljük és szorítsuk ki egymást. Azért kell harcolnunk, hogy hidakat építsünk és új világot teremtsünk. Úgy, ahogyan a Genézis 1. szerint Isten új világot teremtett. Utóbb új világot teremtett Noé idejében, majd a száműzetés után, később Krisztus érkezésekor; és teremt majdan, amikor mindenki felátad, illetve Krisztus visszajövelekor. Isten új világot teremt szeretete és könyörülete által.

Fordította Balogh Béla

In his article, Yohanna Katanacho discusses the relationship between Israeli Jews (both indigenous and settlers) and other indigenous people classified as foreigners. His thoughts focus on the issue of equal ownership of the country. He believes that Jews originally owe their land to God's covenant, specifically his love and mercy, rather than their military successes. Implicitly, his writing echoes the Deuteronomic declaration that the people received the land from the Lord as a dwelling place. He derives the legal basis for the possession of the land from the Book of Ezekiel (33:23–29). In his argument, he rejects the classification of non-Jewish citizens as second-class citizens, a categorisation imposed by politics. As a reassuring solution, the author proposes the introduction of ethnic and religious multiculturalism.

Keywords: Israel, Palestine, covenant, Israeli Jews, second-class citizen, foreigner, multiculturalism.